

روند تشکل قوم تاجیک

پژوهشگران تاجیک شمار تاجیکان جهان را حدود ۱۸ میلیون نفر تخمین زده اند (شریف اوف، ۱۳). مراکز فرهنگی بخارا، سمرقند، بلخ، مرو، نیشابور، هرات، خجند، اخسیکت، پنجیکت، هُلبک و ترمذ در تشکل قومی و زبانی تاجیکان نیز نقشی مهم داشته اند (بارتولد). طبق احصاییه های زمان شوروی در ۱۳۶۸ ش/ ۱۹۸۹ م، ۴'۲۱۵'۳۷۲ تن تاجیک در اتحاد شوروی سابق زندگی میکردند: ۳'۱۷۲'۴۲۰ تن در تاجیکستان، ۵۶۰، ۹۳۳ تن در ازبکستان، ۳۸'۲۰۸ تن در روسیه، ۵۱۸، ۳۳ تن در قرقیزستان، و باقی در دیگر جمهوریها (شریف اوف، ۴۸۵-۴۸۶). به نوشته شریف اوف در افغانستان حدود ۸ میلیون دری زبان شامل تاجیکها و هزاره ها زندگی می کنند. جمع کردن هزاره ها در شمار تاجیکان توسط این نویسنده اشتباه است زیرا هزاره ها در اصل ترکتبار (ترک/تاتار/قرغز/مغول/...) اند نه تاجیک. به بیان این نویسنده شهر کابل از قدیم عمدتاً تاجیک نشین بوده، و طبق احصائیه ۱۳۵۷ ش/ ۱۹۷۸ م از ۱،۳۰۰،۰۰۰ تن جمعیت ولایت کابل ۷۴۴ هزار (۵۷٪ جمعیت) تاجیک بوده است (نظروف، ۶-۷). اما با توجه به آنکه در سرشماری سال ۱۳۵۸ ش ۱۹۷۹ م سوال قومیت پرسیده نشد و نتایج سوال زبان نیز نشر نشد منبع و صحت این احصاییه ها قابل شک اند. نباید فراموش کرد که ولسوالیهای شرقی، جنوبی و غربی کابل همه مناطق پشتون نشین اند مانند پغمان، ارغندی، ده سبز، سروبی و غیره و همچنان در تمام نواحی شهر کابل نیز تعداد قابل توجه پشتونها زندگی میکنند. علاوه بر آن تعداد قابل ملاحظه پشتونهای دری زبان نیز در شهر کابل زندگی میکنند (بخصوص محمد زاییها، بارکزاییها، سدوزاییها، غلزیها و غیره). بر مبنای تخمین های نفوس مطابق سرشماری سال ۱۹۷۹ م و فهرست برداری خانوارها در سال ۲۰۰۳ م و تخمینهای ترکیب قومی نفوس توسط اینجانب تعداد تاجیکان را میتوان در افغانستان در

سال ۱۳۹۷ش مطابق ۲۰۱۸م در حدود ۸,۳ میلیون نفر و تعداد هزاره ها را به ۳,۷ میلیون نفر ارزیابی کرد.

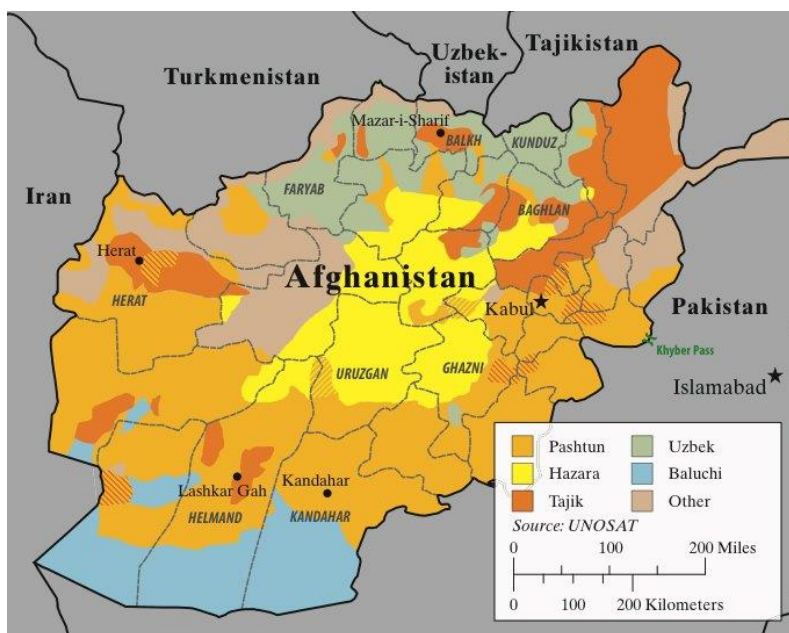
تعداد زیادی از تاجیکها بعد از اشغال آسیای میانه و بخصوص شهرهای بخارا، سمرقند، مرو، خجند، دوشنبه توسط روسیه تزاری در قرن نهم به افغانستان مهاجرت کردند و متعاقب آن در دهه اول حکومت شوروی (دهه ۱۳۰۰ ش / ۱۹۳۰) بخصوص کسانی که از حاکمیت شوروی بر تاجیکستان ناراضی بودند یا در قیام باسماچیان مبارزه مسلحانه کرده بودند، راهی شمال افغانستان شدند. گفته میشود از ۱۹۲۰ تا ۱۹۳۵م بیش از دو میلیون تاجیک از ترکستان به افغانستان، ایران، ترکیه و اروپا فرار کردند. رهبر شورشیان باسماچی و همچنان پادشاه بخارا، خانواده و درباریان او در زمره مهاجرین به افغانستان بودند. بیشتر این فراریان اهل فرهنگ بودند (رحیم مسلمانان قبادیانی). در سال ۱۳۷۱/ دسمبر ۱۹۹۲ و جنوری ۱۹۹۳، حدود شصت هزار نفر در پی حملات کولابیه‌های اسلامگرا به دوشنبه به افغانستان گریختند، از جمله قاضی اکبر تورجان زاده بالاترین مقام مذهبی تاجیکستان که حکومت او را به تلاش برای برقراری دولتی اسلامی متهم کرده بود.

گفته میشود روند تشکل قوم تازیک، تازیک، تاجیک (دری زبانان آسیای میانه، فرد غیر ترک و غیر عرب در آسیای میانه، و حتی به تعریفی، عرب زاده گان عجم) در سه مرحله تاریخی، و سه منطقه جغرافیایی صورت گرفته است: نخست، در دوره ساسانیان (۲۲۶-۶۵۲ م) در شمال شرقی خراسان؛ دوم، در سده های ۱ و ۲ ق معادل ۷ و ۸ م در ماوراءالنهر؛ سوم، در عهد سامانیان (۲۶۱-۳۸۹ق/۸۷۵-۹۹۹م) در قلمرو دولت بخارا (نعمتف، ۸۲-۸۳؛ نیز نک: ه د، تاجیکستان).

همچنان گفته میشود ترکیب قومی تاجیکان در هزاره اول ق م عبارت بوده است از سغدیها (وادی زرافشان، قشقه دریا، حاشیه و میانه سیردریا)، باختریها (حاشیه سرگه و میانه جیحون)، فرغانیه (وادی فرغانه)، سارته (کنار سیردریا، خوارزم)، سکایبهای صحرائی (آسیای میانه، نواحی کوهستان تیان شان، آلائی و پامیر)، مرغیانیه و پارتها (میراحمدی، ۲۴۱-۲۴۲؛ نیز غفورف، ۳۰-۳۱، ۵۷۲؛ بطلمیوس، ۲۰۷؛ جاوید، ۱۹۳-۱۹۴). علیشیر نوایی و بابر، تاجیکان هرات و فرغانه را «سارت» گفته اند (بارتولد، «تاجیکان»، ۶۲-۶۵؛ مسلمانان قبادیانی، همان، ۳۲). در تشکل قوم تاجیک بسیاری از اقوام، از جمله کوشانیان، تخاریان، ترکها و عربهایی که از روزگار کهن به آسیای مرکزی رفته و ماندگار شده بودند، سهم داشته اند؛ همچنین قومهای دیگری نیز مانند قلچه یی پامیر، پشه یی ها، آرمولیها نیز در شکل بندی این قوم حضور داشته اند (بابایف، ۴۹؛ جاوید، ۱۹۷).

مراکز عمده جمعیت تاجیکها در افغانستان، شامل کابل، پروان، کاپیسا و پنجشیر (شمالی و دره های تگاب، نجراب، پنجشیر) در شمال کابل، و ولایات بدخشان، بغلان، قسماً تخار و سمنگان و هرات میباشد (به نقشه ترکیب قومی نفوس توجه کنید). با توجه به اینکه مراکز اصلی و اولی بودوباش تاجیکان را محققین قسمیکه قبلاً دربالا گفته شد آسیای میانه و شمال هندوکش تشکیل میدهد، سوال در این جاست که تاجیکان از چه عصری به این طرف به جنوب هندوکش انتشار یافتند؟

نقشه ترکیب قومی نفوس افغانستان

Mike King: An approximate map, based on UNOSAT data, of Afghanistan's major ethnolinguistic groups; striations indicate mixed areas